

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ

Лаврьонов Роман Петрович

аспірант

*Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, Україна*

На сучасному етапі розвитку суспільства кримінальна відповідальність за воєнні злочини – це реакція держави-члена міжнародного співтовариства в особі її національного правоохоронного органу (і часто безпосередньо міжнародної спільноти в особі його міжнародного правоохоронного органу) на факт серйозного порушення міжнародної гуманітарного права, що мали місце в умовах збройного конфлікту та у зв'язку з ним. При цьому такий вид реагування оформлюється сукупністю норм національного та (або) міжнародного кримінального, кримінально-процесуального (у разі засудження та покарання особи, яка вчинила злочин, також кримінально-виконавчого) права. Важливо підкреслити, що реальна можливість кримінальної відповідальності (в тому числі досліджуваного виду) пов'язується з фактом вчинення злочину, однак сама по собі ця можливість не означає її здійснення, для чого, у свою чергу, необхідна діяльність державних (щодо фактів військових злочинів, можливо і міждержавних) правоохоронних органів¹.

Отже, при дослідженні сучасної, науково-обґрунтованої концепції кримінальної відповідальності за військові злочини, необхідно приділити увагу питанням інституційно-правового механізму її конкретизації та реалізації.

I. Інституційно-правовий механізм, як впливає з його назви, не можна зводити лише до норм матеріального та процесуального права, за допомогою яких здійснюється правове регулювання відносин або правовий вплив на них. Як інструментальне обґрунтування¹ воно включає також широкий спектр інших правових (юридичних) засобів, що використовуються суб'єктами права для досягнення цілей і завдань правового регулювання (впливу), а крім того, до нього слід віднести ці суб'єкти, насамперед: всіх, суб'єктів правоохоронної діяльності.

II. Призначення інституційно-правового механізму пов'язане із забезпеченням найбільш оптимального та ефективного досягнення конкретних правових цілей і завдань, поставлених з урахуванням відповідної сфери правового регулювання (впливу).

III. Запорукою ефективності інституційно-правового механізму є дотримання низки важливих умов, серед яких: забезпечення стабільності та сталості правових інститутів, які беруть участь у процесі правового регулювання (впливу), або зазнають впливу цього процесу; послідовне

¹ Харитонов С.О. (2018). *Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія*. Харків: Право, Україна.

виконання регулятивних (пов'язаних із правовим впливом на суспільні відносини) функцій; дотримання балансу елементів механізму, неприпустимість перебільшення ролі одних і недооцінки інших².

Отже, цілком прийнятним є підхід до інституційно-правового механізму як до складного правового явища, що включає два основних блоки взаємопов'язаних структурних компонентів, а саме:

- органи, уповноважені здійснювати регулятивні (пов'язані з правовим впливом на суспільні відносини у відповідній сфері) функції;
- регламентовані нормами права процедури та засоби, за допомогою яких здійснюється правове регулювання (правовий вплив) у відповідній предметній сфері суспільних відносин³.

З вищедослідженого виходить, що інституційно-правовий механізм конкретизації та реалізації кримінальної відповідальності (у її широкому розумінні) зорієнтований на досягнення цілей і завдань останньої, а саме: забезпечення в режимі законності та справедливості, невідворотності кримінального переслідування, притягнення до відповідальності та призначення відповідного покарання особи, яка вчинила злочин, для відновлення порушеного злочином правопорядку (в тому числі на основі соціальної справедливості), припинення злочинної діяльності та запобігання подібним та іншим злочинам у майбутньому⁴.

У свою чергу, специфіка військових злочинів як виду військових злочинів проти миру, безпеки людства та полісистемні особливості реагування на факти їх вчинення, пов'язані з кримінально-правовою оцінкою військових злочинів, кримінальним переслідуванням і покаранням осіб, які вчинили такі злочини, зумовлюють низку характерних ознак особливостей досліджуваного інституційно-правового механізму, зокрема:

1. Можливість поетапного розвитку відносин кримінальної відповідальності за військові злочини в межах, відповідно, спочатку національної, а надалі міжнародної кримінальної юрисдикції. Але треба все ж таки зазначити, що національна кримінальна юрисдикція щодо справ про військові злочини є пріоритетною, і у випадку, коли національний правоохоронець діє ефективно, в режимі законності та з урахуванням міжнародно-правових зобов'язань держави, немає потреби в поетапний розвиток відносин, що розглядаються.

2. Диверсифікація видів і моделей конкретизації та реалізації розглянутого виду кримінальної відповідальності.

Ця диверсифікація базується, по-перше, на принципових відмінностях між правовими основами організації та діяльності відповідно національних і міжнародних органів кримінальної юстиції. По-друге, обов'язково необхідно взяти до уваги значні відмінності самих національно-правових систем, структури та особливості організації та функціонування системи правоохоронних органів, судової влади, кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-

² Броневицька О.М. (2011). *Відповідність норм кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам*: (дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08). Львів, Україна.

³ The United Nations War Crimes Commission, Law Reports of Trials of War Criminals (1949). URL: <https://casebook.icrc.org/case-study/united-states-military-tribunal-nuremberg-united-states-v-wilhelm-von-leeb-et-al> (available 01.03.2023)

⁴ Короткий Т.Р. & Гнатівський М.М. (2017) *Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права*. Видавництво Фенікс, Україна.

виконавчого законодавства в конкретній державі. По-третє, необхідно враховувати специфіку розслідування злочинів в умовах збройного конфлікту (можливо, в бойовій обстановці або поблизу неї), що, у свою чергу, може бути відображено в кримінально-процесуальному та іншому законодавстві відповідної держави. По-четверте, не слід забувати про диверсифікацію сьогоденних органів міжнародної кримінальної юрисдикції, в свою чергу, представлених постійним Міжнародним кримінальним судом, міжнародними кримінальними трибуналами ad hoc, інтернаціоналізованими (також званими змішаними, гібридними) кримінальними судами.

3. Взаємозв'язок міжнародно-правової та національної правових систем та взаємодія органів кримінальної юстиції, що представляють ці системи, як умова забезпечення нормального функціонування досліджуваного механізму. Тут треба зазначити, що існує взаємозалежність міжнародно-правової системи та національно-правових систем, включаючи, у розглянутій сфері, координуючу роль міжнародного права та стандартів, розроблених у рамках міжнародної правової системи, з одного боку, та забезпечення їх дії в міжнародно-правових рамках, система і національні правові системи, роль держав у цьому, з іншого боку.

Таким чином, інституційно-правовий механізм конкретизації та реалізації кримінальної відповідальності за військові злочини орієнтований на досягнення поставленої мети та завдань у зв'язку з фактами вчинення таких злочинів конкретними особами, має свою мету: відновити (наскільки це можливо) міждержавний і внутрішній правопорядок, порушений внаслідок їх вчинення (на основі соціальної справедливості), для припинення злочинної діяльності, запобігання вчиненню подібних злочинів у майбутньому. Цей механізм включає органи кримінальної юстиції, що належать відповідно до міжнародно-правової системи та національно-правових систем держав і мають відповідний обсяг повноважень, а також процедури та юридичні засоби, що застосовуються цими органами, за допомогою яких дається кримінально-правова оцінка фактам вчинення таких злочинів конкретними особами, здійснюється їх кримінальне переслідування, переслідування і покарання. Специфіка воєнних злочинів як виду злочинів проти миру та безпеки людства та полісистемні особливості правової форми реагування на факти їх вчинення визначають такі особливості досліджуваного інституційно-правового механізму, зокрема:

- можливість поетапного розвитку відносин кримінальної відповідальності за військові злочини в рамках, відповідно, спочатку національної, а надалі міжнародної кримінальної юрисдикції;

- урізноманітнення видів і моделей конкретизації та реалізації розглянутого виду кримінальної відповідальності;

- взаємозв'язок міжнародної національної правової системи та національних правових систем та взаємодія органів кримінальної юстиції, що представляють ці системи, як умова нормального функціонування механізму, що розглядається.